

УДК 657:338.3

Л. В. Волчанська,

к. е. н., доцент,

доцент кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4362-4986>

Н. О. Суміна,

здобувач ОПП "Облік і оподаткування" другого (магістерського) рівня вищої освіти,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-9337-2132>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.24.232

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ

L. Volchanska,

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Accounting, Taxation and Management
of Financial and Economic Security, Dnipro State Agrarian University of Economics

N. Sumina,

Student of the "Accounting and Taxation" second (master's) level of higher education,

Faculty of Accounting and Finance, Dnipro State Agrarian and Economic University

MODERN APPROACHES TO DETERMINING THE COST OF PRODUCTION AT AN ENTERPRISE

У статті досліджено сучасні підходи до визначення собівартості продукції на підприємствах в умовах динамічних економічних змін та зростаючих вимог до інформаційної підтримки управлінських рішень. Розглянуто сутність собівартості як стратегічної категорії, що відображає ефективність використання ресурсів і формує основу конкурентоспроможності підприємства. Проаналізовано структуру витрат, ключові фактори їх формування та особливості організації обліку, які забезпечують достовірність і точність калькулювання. Окрему увагу приділено порівнянню традиційних і сучасних методів визначення собівартості, а також ролі цифровізації та аналітичних систем у підвищенні якості управлінського обліку. Запропоновано схему та таблицю, що узагальнюють логіку сучасних підходів і демонструють їх практичну значущість. Результати дослідження можуть бути використані для удосконалення методів калькулювання та оптимізації облікових процесів на українських підприємствах.

The article examines modern approaches to determining production costs at enterprises amid dynamic economic changes and increasing demands for management decision support. It emphasizes both theoretical and practical aspects of cost formation as a strategic category, reflecting resource use efficiency and serving as a key tool for enterprise competitiveness. The study analyzes cost structure, including material, labor, depreciation, and other production components, and identifies factors influencing costs such as resource price fluctuations, production volume changes, technological innovations, and organizational efficiency. Features of cost accounting organization are discussed, ensuring accuracy and reliability of cost calculation through regulatory, actual, planned methods, and their combinations depending on enterprise specifics and market conditions. A comparative analysis of traditional and modern costing methods—full and conditional full costing, marginal costing, activity-based costing, and process costing—is provided, highlighting their advantages and limitations in delivering precise management information and supporting effective decision-making. Special attention is given to the adoption of digital technologies and automated information and analytical systems,

which enhance data collection, processing, and analysis, enable forecasting and financial modeling, and improve management accounting efficiency at all enterprise levels. To clarify and systematize the material, a diagram and table are presented, summarizing modern costing approaches and illustrating their practical relevance in the Ukrainian business context. The study's results can be applied to refine costing methods, optimize accounting processes, enhance economic efficiency and competitiveness, and provide timely, well-founded support for managerial decisions in a complex, rapidly changing economy. The integration of digital and analytical tools further underscores the need to adapt traditional approaches to modern information technologies, ensuring high data reliability, facilitating operational and strategic decision-making, and establishing a solid foundation for long-term enterprise development and stability.

Ключові слова: собівартість продукції, калькулювання витрат, управлінський облік, сучасні методи, цифровізація обліку, ефективність ресурсів, конкурентоспроможність підприємства.

Key words: cost of production, costing, management accounting, modern methods, digitalization of accounting, resource efficiency, enterprise competitiveness.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Собівартість продукції є одним із ключових показників ефективності діяльності підприємства. Вона безпосередньо впливає на формування цін, прибутковість та конкурентоспроможність продукції на ринку. Питання розрахунку собівартості завжди були актуальними, оскільки від точності обліку витрат залежить фінансова стабільність підприємства та правильність управлінських рішень. Однак сьогодні, в умовах економічної нестабільності, коливання цін на сировину, підвищення енергетичних витрат та загостреної конкуренції на ринку, проблема точного визначення собівартості стає ще більш актуальною. Помилки у її розрахунку можуть призвести до фінансових втрат, зниження рентабельності та навіть банкрутства підприємства. Сучасні підходи до визначення собівартості продукції ґрунтуються на поєднанні класичних методів обліку витрат із інноваційними методиками, які дозволяють більш точно аналізувати складові витрат, оптимізувати виробничі процеси та оперативно реагувати на зміни ринкових умов.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання визначення собівартості продукції посідає ключове місце в сучасній системі управлінського обліку, оскільки саме через аналіз витрат підприємства отримують можливість

обґрунтовувати ціни, формувати стратегію розвитку та підвищувати ефективність виробничих процесів. У науковій літературі собівартість розглядається як багатогранна економічна категорія, що поєднує в собі виробничі, фінансові й організаційні аспекти діяльності підприємства.

Важливий внесок у формування теоретичного підґрунтя щодо визначення собівартості роблять Р. С. Фостолович та В. А. Фостолович, які підкреслюють її економічну природу як вартісної категорії: "собівартість продукції уособлює в собі усе вартісне вираження використаних у процесі виробництва ресурсів (сировини, природних ресурсів, палива, матеріалів, енергії, трудових ресурсів, основних фондів, інших витрат)" [6]. Вчені наголошують, що собівартість "є показником, що характеризує ефективність використання виробничого потенціалу для господарюючого суб'єкта" [6].

Коваль С. В. підкреслює її універсальний характер: "собівартість виробленої продукції (виконаних робіт, наданих послуг) — це виражені у грошовій формі поточні витрати підприємств, які вони здійснюють з метою виробництва й реалізації створеного продукту" [1]. Дослідник також наголошує на важливості коректної організації процесу калькулювання, адже "калькулювання — це процес обчислення (визначення) собівартості. На практиці основне значення має вміння правильно його організувати" [1].

У продовження цієї думки О. І. Линник акцентує, що калькулювання неможливе без які-

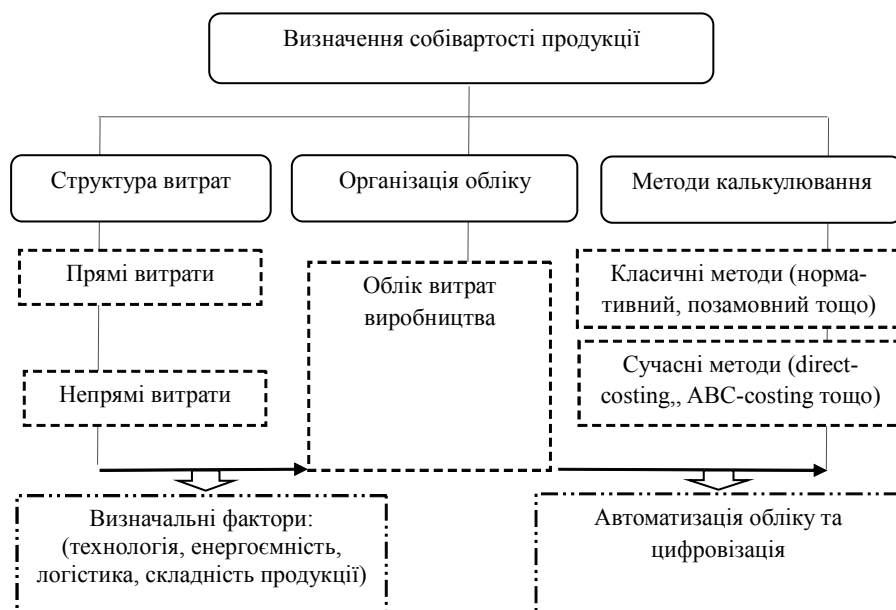


Рис. 1. Структурно-логічна модель формування собівартості продукції

сно організованого обліку витрат. Науковець зазначає: "передумовою калькулювання є облік витрат виробництва" [2]. Підтримуємо думку, "лише на основі інформації в системі виробничого обліку можливо калькулювання. Калькуляційний облік забезпечує групування витрат у такому аналітичному розрізі, який робить можливим процес калькулювання" [2]. Таким чином, сучасні підходи до визначення собівартості неможливо відокремити від технологічності й аналітичної глибини управлінського обліку.

Значну увагу структурі собівартості приділяють І. В. Рибак та А. В. Гут, які підкреслюють її комплексний характер: "у собівартості продукції висвітлюються всі сторони виробничої і фінансово-господарської діяльності підприємства: рівень використання матеріальних, трудових, фінансових ресурсів, якість роботи окремих працівників і керівництва в цілому" [4]. Це свідчить про те, що собівартість виступає інтегральним індикатором ефективності всіх елементів виробничої системи.

Не менш важливими є дослідження проблематики управління витратами. Зокрема, Н. М. Тополенко та А. А. Гетьман звертають увагу на недооцінку системного контролю витрат у практиці українських підприємств: "питання обліку і контролю витрат із метою зниження собівартості не завжди стоять в пріоритеті керівників" [5]. Вчені пояснюють це явище наявністю "причин, серед яких головною є переоцінка ролі прибутку. Прагнення отримати прибуток за всяку ціну суперечить принципам

раціонального господарювання і може призвести до негативних наслідків" [5]. У сучасних умовах це застереження є особливо актуальним, адже ефективне управління собівартістю забезпечує не короткостроковий, а довгостроковий розвиток підприємства.

Таким чином, проаналізовані дослідження демонструють, що сучасні підходи до визначення собівартості продукції ґрунтуються на поєднанні точності обліку, гнучких методів калькулювання, стратегічного управління витратами та необхідності інтеграції собівартості в загальну систему оцінки ефективності підприємства. Узагальнюючи розглянуті наукові позиції, можна зробити висновки, що собівартість сьогодні розглядається не лише як сукупність витрат, а як динамічний управлінський інструмент, що відіграє ключову роль у формуванні конкурентних переваг. Саме тому дослідження сучасних методів її обчислення набуває особливої актуальності.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою даної статті є дослідження сучасних підходів до визначення собівартості продукції на підприємстві з урахуванням актуальних економічних умов та потреб управлінського обліку, здійснивши комплексний аналіз поняття собівартості, її структури, складових та факторів формування, а також оцінивши можливості і обмеження класичних методів її розрахунку.

Таблиця 1. Порівняння традиційних та сучасних методів визначення собівартості

Критерій	Традиційні методи (нормативний, попередільний, позамовний)	Сучасні методи (Direct-costing, ABC-costing)
Призначення	Орієнтовані на загальний розрахунок повної собівартості	Орієнтовані на прийняття управлінських рішень
Точність розподілу непрямих витрат	Середній рівень, часто використовують пропорційний розподіл	Висока точність: витрати розподіляються за драйверами
Гнучкість	Обмежена	Висока, можливість моделювання «що буде, якщо...»
Сфера застосування	Підприємства з усталеними технологіями	Динамічні виробництва, змішані потоки, складні вироби
Швидкість отримання інформації	Невисока	Оперативна, придатна для швидких рішень
Вимоги до облікової системи	Невисокі	Потребують автоматизації та аналітики
Перевага	Простота, традиційність	Точність, стратегічний фокус
Недолік	Низька чутливість до змін у структурі витрат	Складність впровадження

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні економічні умови вимагають від підприємств високого рівня адаптивності, а отже — і вдосконалення підходів до визначення собівартості продукції. Собівартість сьогодні розглядається не лише як технічний показник, що відображає сукупність витрат, а як стратегічна категорія, яка формує основу для управління ресурсами, прийняття рішень і забезпечення конкурентоспроможності. Її значення зростає разом зі збільшенням вартості ресурсів, ускладненням виробничих процесів та поширенням багатокомпонентних моделей управління. Оскільки сучасні підходи до визначення собівартості охоплюють декілька взаємопов'язаних компонентів — структуру витрат, організацію обліку, методи калькулювання та цифрові інструменти, — доцільно представити їх у вигляді узагальненої схеми, що відображає логіку цих взаємозв'язків (рис. 1).

Як видно зі схеми, одним із ключових елементів сучасних підходів є якісно організований облік витрат, адже саме він забезпечує інформаційну основу для формування собівартості. Визначення собівартості неможливе без глибокої інтеграції облікових систем із виробничою діяльністю підприємства. Якість обліку витрат визначає точність калькулювання, а отже — й обґрунтованість управлінських рішень. На сучасному етапі підприємства стикаються з необхідністю переходу від формально-

го фіксування витрат до їх детального групування, аналізу та постійного контролю. Відповідно, важливим елементом стає аналітичний облік, здатний забезпечити своєчасну, достовірну та структуровану інформацію.

Особливої уваги потребує розуміння структури собівартості. У сучасних умовах вона не обмежується лише прямими витратами на матеріали або оплату праці. Значну частку займають непрямі витрати: енергетичні ресурси, логістика, витрати на забезпечення якості, контроль, інновації, амортизація та обслуговування виробничих процесів. Чим складніша технологія, тим вагомішим є вплив накладних витрат, тому їх правильний розподіл стає ключовим фактором точності собівартості. У цьому контексті підприємства дедалі частіше застосовують методи, що дозволяють враховувати реальні драйвери витрат і визначати їхню поведінку в різних виробничих умовах.

Одним із головних викликів є забезпечення ефективного управління витратами. Багато підприємств зосереджують увагу на короткострокових фінансових результатах, що призводить до нехтування системним контролем витрат і пошуком шляхів їх оптимізації. Такий підхід знижує можливості стратегічного розвитку та підвищує ризики нераціонального використання ресурсів. Ефективне управління собівартістю передбачає не лише її обчислення, а й формування політики витрат, яка ба-

зується на плануванні, прогнозуванні та постійному моніторингу.

У сучасній практиці використовується низка методів калькулювання, і вибір конкретного підходу залежить від характеру виробництва, структури витрат та управлінських потреб. Класичні методи — такі як нормативний, попередільний чи позамовний — залишаються актуальними, проте їхню ефективність часто обмежує недостатня гнучкість. У відповідь на це поширення отримали сучасні підходи, що дозволяють оперативно аналізувати поведінку витрат, моделювати їх зміни та адаптувати облік до динаміки ринку. До таких підходів належать *direct-costing*, який дає змогу розмежувати змінні та постійні витрати, а також *activity-based costing*, що дозволяє більш точно розподіляти непрямі витрати залежно від реальних рухів їх виникнення. Для чіткішого розмежування можливостей традиційних і сучасних методів калькулювання подано порівняльну таблицю (табл. 1).

Як видно з таблиці, сучасні методи забезпечують значно вищу аналітичність та оперативність інформації, що робить їх більш придатними для прийняття управлінських рішень в умовах динамічного ринкового середовища.

Важливою складовою сучасного управління собівартістю є цифровізація. Автоматизовані системи обліку, інтегровані програми ERP, інтелектуальний аналіз даних та технології моніторингу виробничих процесів забезпечують підприємству значно точнішу інформаційну базу. Це дозволяє скоротити помилки, підвищити швидкість прийняття рішень і здійснювати прогнозування з урахуванням варіативності ринкового середовища. Автоматизація також сприяє формуванню гнучких калькуляцій, що можуть оновлюватися в режимі реального часу.

Підсумовуючи, сучасні підходи до визначення собівартості продукції ґрунтуються на комплексному розумінні витрат, їхньому аналізі та інтеграції управлінських процесів. Собівартість перестала бути суто обліковим показником — вона перетворилася на ключовий інструмент оцінки ефективності, здатний забезпечити підприємству стійкий розвиток і адаптивність в умовах економічної невизначеності. Саме тому підприємства мають приділяти увагу вдосконаленню методів калькулювання, підвищенню прозорості витрат і впровадженню сучасних систем обліку, що дозволяють відображати реальний стан виробничих процесів і формувати обґрунтовані управлінські рішення.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведене дослідження підтверджує, що визначення собівартості продукції в сучасних умовах є комплексним процесом, що вимагає поєднання теоретичних підходів, аналітичних інструментів та гнучких управлінських механізмів. Собівартість перестає бути лише обліковим показником і дедалі більше перетворюється на стратегічну категорію, яка визначає ефективність використання ресурсів та конкурентоспроможність підприємства. Виявлено, що сучасні системи обліку та цифрові технології істотно підвищують якість калькулювання, забезпечуючи точнішу та оперативнішу інформаційну базу для прийняття рішень. Разом із тим підприємства все ще стикаються з труднощами впровадження аналітичного обліку та адаптації традиційних методів до нових економічних умов. У цьому контексті особливої ваги набуває необхідність удосконалення облікових процедур та інтеграції автоматизованих рішень у виробничі процеси.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням можливостей цифровізації калькулювання, порівнянням ефективності систем управлінського обліку різних типів виробництв та аналізом впливу сучасних інформаційних технологій на структуру й динаміку витрат. Доцільним також є дослідження галузевих особливостей формування собівартості та розроблення методичних рекомендацій щодо впровадження більш гнучких, адаптивних моделей обліку на українських підприємствах.

Література:

1. Коваль С. В. Здійснення обліку витрат та визначення собівартості продукції аграрних підприємств для управління їх оптимізацією. *Агросвіт*. 2024. № 22. С. 104—109. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/download/4975/5019/11343> (дата звернення 01.12.2025 р.).
2. Линник О.І. Сучасна вітчизняна та зарубіжна практика калькулювання собівартості продукції, обліку та управління виробничими витратами підприємства. *Економіка і суспільство*. 2016. Випуск 6. С. 373—378. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/6_ukr/64.pdf (дата звернення 01.12.2025 р.).
3. Омецінська І.Я. Особливості формування повної собівартості продукції (робіт, послуг) в управлінському обліку для цілей ціноутворення. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2018.

№ 4. С. 120—133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2018_4_13 (дата звернення 01.12.2025 р.).

4. Рибак І.В., Гут Л.В. Собівартість продукції як важливий показник ефективності роботи підприємства. Міжнародний мультидисциплінарний науковий журнал "ІОГОΣ". Мистецтво наукової думки". 2020. №9. С. 17—20. URL: https://www.researchgate.net/publication/338524937_SOBIVARTIST_PRODUKCII_AK_VAZLIVIJ_POKAZNIK_EFEKTIVNOSTI_ROBOTI_PIDPRIEMSTVA (дата звернення 01.12.2025р.).

5. Тополенко Н.М., Гетьман А.А. Актуальні питання зниження витрат на формування собівартості продукції та послуг. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2020. С. 38—45. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2020/46-2020/7.pdf> (дата звернення 01.12.2025р.).

6. Фостолович Р. С., Фостолович В. А. Інформаційні ресурси при формуванні собівартості продукції в системі управління підприємством. Ефективна економіка. 2018. №9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2018/162.pdf (дата звернення 01.12.2025р.).

References:

1. Koval, S.V. (2024), "Implementation of cost accounting and determination of the cost of production of agricultural enterprises for management of their optimization", *Agrosvit*, vol. 22, pp. 104—109, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/download/4975/5019/11343> (Accessed 1 December 2025).

2. Lynnyk, O.I. (2016), "Modern domestic and foreign practice of product costing, accounting and management of production costs of the enterprise", *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 6, pp. 320—325, available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/6_ukr/64.pdf (Accessed 1 December 2025).

3. Ometsinska, I. Ya. (2018), "Features of the formation of the full cost of products (works, services) in management accounting for pricing purposes", *Visnyk Ternopil'skogo natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, vol. 4, pp. 120—133, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2018_4_13 (Accessed 1 December 2025).

4. Rybak, I. V., Gut, L. V. (2020), "Product cost as an important indicator of enterprise efficiency", *Mizhnarodnyi multidystyplinaryi naukovyi zhurnal "ІОГОΣ"*. *Mystetstvo naukovoï dumky*", vol. 9, pp. 17—20, available at: https://www.researchgate.net/publication/338524937_SOBIVARTIST_PRODUKCII_AK_VAZLIVIJ_P

OKAZNIK_EFEKTIVNOSTI_ROBOTI_PIDPRIEMSTVA (Accessed 1 December 2025).

5. Topolenko, N. M., Hetman, A. A. (2020), "Current issues of reducing costs for the formation of the cost of products and services", *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, pp. 38—45, available at: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2020/46-2020/7.pdf> (Accessed 1 December 2025).

6. Fostolovych, R. S., Fostolovych, V. A. (2018), "Information resources for the formation of the cost of products in the enterprise management system", *Efektivna ekonomika*, vol. 9, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2018/162.pdf (Accessed 1 December 2025).

Стаття надійшла до редакції 10.12.2025 р.



Журнал включено до переліку наукових фахових видань України (Категорія «Б») з

ЕКОНОМІЧНИХ НАУК та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

(Наказ Міністерства освіти і науки України
№ 886 від 02.07.2020)

Спеціальності - 051, 071, 072, 073, 075, 076, 281, 292